

GRIGORE BOTEZATU

Institutul de Filologie
(Chișinău)**ALEGEREA SATULUI CORNOVA PENTRU
CERCETĂRI SOCIOLOGICE****Abstract**

For the seventh monographic campaign from the summer of 1931 in Bessarabia was elected village Cornova, Orhei district, an old place, located near a monastery with villagers who called one another *captain*. Monographists drew up a regulation book that contains the obligations and rights of intellectual co-ownership as a collective work. The sociological research was also performed by the professor Petre V. Stefanuca who later became a leading representative of the school of monographic research of villages. He was also a director (during 1934-1939) of the Social Romanian Institute in the region of Bessarabia. In the Cornova village Petre V. Stefanuca investigated the process of urbanization, traditional forms of material and spiritual culture, economic activity, modern changes in the life of the village.

În anul 1931, lunile iulie-august, cea de-a 7-a campanie monografică în Basarabia, la Cornova, județul Orhei a fost organizată de către Secția Sociologică-monografică a Institutului Social Român în colaborare cu Seminarul de Sociologie, Etică și Politică de la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București. Echipele sociologice erau centrate pe studierea pluridisciplinară și interdisciplinară a fenomenelor sociale.

Unii monografiști participaseră la campaniile anterioare din localitățile Goicea Mare-Dolj (1925), Rușețu-Brăila (1926), Nerej-Vrancea (1927), Fundul Moldovei din Bucovina (1928), Drăguș din Făgăraș (1929), Runcu-Gorj (1930).

O scrisoare a profesorului Dimitrie Gusti din 26 iunie 1931 adresată lui Ștefan Ciobanu conține informații cu privire la pregătirea echipei monografice și alegerea unei localități din Basarabia, interesul fiind pentru „un sat vechi răzășesc și situat lângă o mănăstire”:

Mult Stimată Doamnă Coleg,

Mi-a părut foarte rău, că nu te-am întâlnit la Sesiunea Academiei Române. Te rog foarte mult fii bun și primește cât mai bine pe Dl. Doctor Georgescu și pe Domnișoara Cotesu, care vine în numele Seminarului de Sociologie pentru a alege un sat nimerit în Basarabia în vederea cercetărilor noastre monografice, care în acest an vor avea loc acolo. Dorim un sat vechi răzășesc (cu săteni, care să se cheme între ei Căpitane!) și situat lângă o mănăstire.

Ajută-ne deci cum poți mai bine, recomandă-ne ce știi mai bine (oameni și sate) și poate că ne indici și ceva bibliografie, deși noi avem o mică bibliotecă asupra Basarabiei.

Pe la 3-4 iulie voi fi în Chișinău cu peste 45 de monografiști, m-aș bucura să te întâlnesc. Mă bucur mai ales că voi petrece vreo 35 zile în Basarabia.

Cu cele mai vii mulțumiri și cele mai cordiale salutări moldovenești (și eu sunt doar moldovan!). D(imitrie) Gusti. (1).

Echipa sociologică de la București în satul Cornova județul Orhei a fost condusă de profesorul Dimitrie Gusti. Regulamentul întocmit de participanții campaniei monografice conținea obligațiile și drepturile de coproprietate intelectuală ca operă colectivă și este semnat de monografiștii: Henri H. Stahl, Gheorghe Focșa, Ion Conea, Z. Constanța, Anton Golopenția, Emil Turdeanu, Xenia Costa-Foru, Traian Herseni, Ernest Bernea, Mihai Pop, Ștefania Cristescu, Domnica I. Păun, Ion Zamfirescu, D. Georgescu, D. Dogaru, Florea Florescu, Dochia Ioanovici, Iosif Jivan, I. Measnicov ș.a., printre care și profesorul Petre Ștefănuță – unicul monografist născut în Basarabia, devenit mai apoi un reprezentant de frunte al școlii de cercetare monografică a satelor, director între anii 1934-1939 al Institutului Social Român, Regionala Basarabia. Reproducem în continuare acest text:

*Universitatea din București
Facultatea de Filosofie și Litere
Seminarul de Sociologie, Etică și Politică
Director: Prof. D. Gusti*

Subsemnații participanți la a 7-a campanie monografică organizată de către Secția Sociologică-monografică a Institutului Social Român în colaborare cu Seminarul de Sociologie, Etică și Politică de la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București acceptă să se supună îndatoririlor cuprinse în următorul:

R E G U L A M E N T*

I. Cercetările monografice fiind o operă colectivă fiecare participant urmează hotărârile conducerii:

- 1. rămânând la teren pe tot timpul cercetărilor,*
- 2. îndeplinind însărcinările ce i se dau,*
- 3. ținându-și la zi lucrările și prezentând la termenul fixat redactarea finală a materialului pe care l-a cules,*
- 4. supunându-se hotărârilor administrative luate în decursul campaniei.*

II. Cercetările monografice fiind o operă colectivă, Secția Sociologică-monografică a Institutului Social Român împreună cu Seminarul de Sociologie, Etică și Politică al Facultății de Filosofie și Litere din București au drept de coproprietate intelectuală asupra rezultatelor obținute de fiecare monografist în parte ca inițiatoarele și organizatoarele acestei opere. Prin urmare:

- 1. materialul monografic ca și considerațiile teoretice și metodologice sugerate*

* Arhivele naționale ale României (București). Fundația Culturală Regală. Centrala, Dosar 2/1931. Corespondența referitoare la biblioteca populară și la efectuarea cercetărilor monografice în comuna Cornova – Orhei de către Seminarul de Sociologie. Document depistat de A. Furtună.

de cercetări nu vor putea fi publicate în articole, studii sau în orice alt chip fără învoirea conducerii monografiei și fără citarea cercetărilor monografice,

2. orice utilizare, chiar și accidentală, de material monografic se va face numai cu indicarea izvorului.

Materialele privind rezultatele campaniei monografice de la Cornova au fost publicate în revista „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, an. X (1932), nr. 1-4. Petre Ștefănuță publică aici „Scrisori din război”; Ernest Bernea. „Contribuții la problema calendarului în satul Cornova”; Henri H. Stahl. „Vatra satului Cornova”; D. Geogescu. „Evoluția demografică a satului Cornova”; Ion Zamfirescu. „Contribuții la cercetarea unei gospodării țărănești din satul Cornova”; Anton Golopenția. „Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova”; Traian Herseni. „Categoriile sociale cornovene” ș.a.

Tot la tema războiului, Petre Ștefănuță publică mai târziu lucrarea „Amintiri din războiul mondial”. Adunate de la soldații moldoveni din comuna Cornova-Orhei, Chișinău: „Tiparul Moldovenesc”, 1938. (Extras din revista „Viața Basarabiei”. An. VII, nr. 4-5, 1938). În aceeași revistă, pe baza materialelor culese în satul Cornova, P. Ștefănuță publicase deja: „Din graiul războiului și revoluției într-un sat din Basarabia” („Viața Basarabiei”. An. I, nr. 7 (iulie) 1932, p. 33-44); „Scrisori din război” („Viața Basarabiei”. An I, nr. 9 (septembrie) 1932, p. 59-61). Scrisorile acestea, pe lângă valoarea lor documentară pentru studiul războiului, prezintă un foarte bogat material de grai moldovenesc, deoarece cuprind: impresii, fapte și imagini bogate, foarte emoționant redată, sunt și bucăți literare dintre cele mai savuroase. Scrisorile descoperite sunt în număr de 89, scrise aproape toate de același soldat. Până la publicarea și studierea tuturor scrisorilor, Petre Ștefănuță reproduce pentru cititorii gazetei „Cuvânt Moldovenesc” una „dintre cele mai caracteristice” (2) (din 14 mai 1917 adresată acasă părinților). Valoroase informații a adunat Petre Ștefănuță la tema fenomenul de urbanizare în localitățile rurale, continuând în acest sens investigațiile monografistului Anton Golopenția. (Ziarul „Viața Basarabiei”. An II, nr 196. Chișinău. Miercuri 12 iulie 1933).

Despre prof. D. Gusti, P. Ștefănuță scrie într-un articol publicistic că „a avut darul să ne trezească, să ne deschidă ochii asupra multor probleme care cer dezlegare de la pătura intelectuală a acestei provincii. D-sa cunoaște această regiune nu din vizite fugare în timpul alegerilor, ci din studii mai aprofundate pe care le-a făcut timp de o vară cu monografiștii Institutului Social Român în satul Cornova din județul Orhei”.

Asistând la o conferință ținută de D. Gusti la Chișinău în Sala Eparhială, P. Ștefănuță află ce mare i-a fost mirarea acestuia când descălecând în acest sat de vechi tradiții răzăsești, în loc să descopere o țărănime mândră la chip și la port, a fost întâmpinat de „mazili îmbrăcați în zdrențe”... Portul românesc, curat și trainic lucrat de mâna gospodinelor, e înlocuit cu niște rubaște și cartuzuri ce se întind pe cap ca niște plăcinte. Această schimbare a portului trebuie să ne preocupe ca o problemă de estetică a satului, considera prof. D. Gusti. Fenomenele urbanizării localităților, evoluția lor în timp sunt supuse unor largi sondaje sociologice. Un studiu foarte bogat în concluzii, notează Petre Ștefănuță, s-ar putea pregăti dacă s-ar urmări la două gospodării (una legată de oraș prin cumpărarea stofelor necesare îmbrăcămintei și alta în care îmbrăcămintea se pregătește de mâna sâtenicii) sumele ce se cheltuiesc pentru îmbrăcămintă. S-ar vedea

foarte clar cât e de mare robia economică a unei gospodării de țară față de oraș. Institutul Social are datoria să urmărească dezlegarea acestei probleme economice legate de evoluția portului. (3)

Acțiunea culturală la Cornova prevedea inaugurarea căminului cultural, organizarea bibliotecii, deschiderea unor cursuri țărănești.

Unele manifestări ale vieții satului Cornova au fost reflectate într-un film cultural documentar – o noutate în cercetările sociologice făcute în vara anului 1931; se arată culesul viilor, spălatul și curățitul nucilor, aratul de toamnă, bătutul cănepei, vederi ale satului cu ulițele întortocheate, biserica veche de lemn, întoarcerea vitelor de la pășune, obiceiuri tradiționale de familie. Filmul a fost vizionat la București în săli „ticsite de lume”. (4)

La Cornova echipa monografică a realizat acest film, numit de Dimitrie Gusti „film de documentare sociologică”, întrucât a fost conceput „fără deformarea obișnuită intențional-estetică și fără mijloacele teatrale de punere în scenă, deci cu totul eliberate de atmosfera înăbușitoare și seacă a studioului”. (5)

Pentru controlul și verificarea observației sociologice Dimitrie Gusti a încurajat utilizarea de mijloace tehnice „de înregistrare mecanică a datelor”, între care și fotografia (și aerofotografia), cinematograful, muzeul sau expoziția sociologică – realmente ca unelte de lucru indispensabile (6), fiind prezentate cu mare succes și ca o noutate în domeniul studiului așezărilor la expoziția internațională de la Tokio din 1931. (7) În felul acesta materialul documentar adunat de monografiști s-a dovedit a fi foarte bogat și complex. Într-un discurs ținut la Fălticeni la un congres al învățătorilor Dimitrie Gusti spunea: „Regiunea are dreptul să se dezvolte, dar are și datorii. Trebuie să fie cunoscută de fiii ei”.

Programul de cercetare al campaniilor monografice elaborat de prof. D. Gusti cuprindea sociologia obiceiurilor, recuperarea tradițiilor spirituale ale civilizațiilor țărănești. Ernest Bernea (1905-1990), spre exemplu, a cercetat „Botezul în satul Cornova” (Brașov, 1934, 27 p. Extras din revista „Țara Bârsei”).

Stefania Cristescu a cercetat practicile magice, familia, casa, manifestările magico-religioase, întocmind în vara anului 1931 volumul „Descânțece din Cornova – Basarabia”, care a apărut mai târziu cu o introducere și note de prof. Sanda Golopenția, fiica monografistei (Editura Hiatus, Providence, SUA, 1984. XIX + 239 p.). „Este o cercetare fără egal” scrie etnologul Iordan Datcu, alcătuită dintr-un corpus de texte (grupate pe secțiunile: descântători și descântați; descânțece și vrăji de dragoste; alte descânțece, vrăji, leacuri) și din câteva studii eminente: *Agentul magic în satul Cornova – Basarabia*; *Frecvența formulei magice în satul Cornova – Basarabia*; *Practica magică a descântecului de strâns în satul Cornova – Basarabia*; *Componente magice în viața spirituală a țărănimii române din diferite regiuni ale țării*. (8)

În satul Cornova jud. Orhei în timpul campaniei monografice Anton Golopenția și prof. Petre Ștefănuță au studiat procesul de orășenizare, diviziunea muncii, formele tradiționale de cultură materială și spirituală, mișcarea satului spre viața modernă, transformările efectuate în gospodăria țărănească de mazili, răzeși, țărani, activitatea economică.

Cercetările sociologice „au avut darul de a explora comori culturale și din satele învecinate. Preotul paroh din satul Ghiliceni i-a prezentat prof. D. Gusti un manuscris miscelaneu ce-l păstra de foarte multă vreme printre cărțile d-sale bisericești fără să-i

știe obârșia. (9) Acest manuscris, după caracterele paleologice cât și după conținut a fost determinat de monografistul Emil Turdeanu ca fiind de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, constituind «cea mai vie dovadă că scrisul românesc a circulat în trecut prin cele mai rătăcite unghere ale plaiurilor basarabene»¹⁰.

După campania monografică de la Cornova-Orhei (1931) Secția Sociologică a Institutului Social Român a organizat în perioada 27 ianuarie 1932 – 1 iunie 1932 o serie de 19 conferințe, unde s-au făcut prezentări de material și de probleme de către participanții la această campanie. Prima conferință s-a început prin prezentarea a două filme documentare: *Drăguș* și *Cornova*, urmate de comunicările științifice cu privire la „Metodă și sistem” și „Realitate socială și cercetare sociologică” de prof. D. Gusti; „Metoda monografică” de Traian Herseni și încheiată cu conferința lui H. Stahl „Din viața unui preot basarabean (Preotul Ion Zamă din Cornova)”¹¹.

La 30 martie 1932 monografiștii Petre Sârbu, Emil Turdeanu, Petre Șefănuță au fost programați la compartimentul „Manifestări” cu „Prezentări de texte literare populare nemuzicale”. Miercuri 11 mai 1932 Petre Ștefănuță a ținut conferința: „Influența războiului asupra mentalității politice a satului”¹².

În catalogul de fonograme al Institutului de Folclor al Academiei Române sunt trecute cântece culese de tinerii cercetători H. Brauner și Mihai Pop în satul Cornova: „Ce șezi, moșule-n cărare”, „Toată lumea-i slobogioară”, „Pe cea verde moviliță”, „Of, și iară, of” (informatoare Ileana Jitaru, 80 ani, cântat cu voce) și balada „Miorița” (informator Gheorghe Roșca, 77 ani, cântat din gură).

Studiile monografice despre Cornova, apărute în „Arhiva pentru Știință și Reforma Socială” merită să fie cunoscute de un public larg de cititori, consemna profesorul Petre V. Ștefănuță într-o scrisoare către Pan Halippa din 21 ianuarie 1933. Deoarece „Arhiva...” e scumpă și „deci accesibilă la foarte puține pungi (500 lei)”, el crede că „ar fi nimerit să se reproducă în ziarul «Viața Basarabiei» fragmente din aceste studii, popularizându-se în straturi cât mai largi rezultatul acestor cercetări”. În special, releva el în scrisoare, studiul privitor la schimbarea calendarului așa de bogat în sugestii, precum și Procesul urbanizării satului Cornova (autor Anton Golopenția) ar fi absolut necesar să se reproducă¹².

Campania din vara anului 1931 a Institutului Social Român în satul Cornova județul Orhei a pregătit terenul pentru deschiderea Filialei Institutului la Chișinău (18 noiembrie 1934) și organizarea cercetărilor monografice în localitățile: Iurceni-Lăpușna (1935), Nișcani-Lăpușna (1936), Copanca-Tighina (1937), Popeștii de Sus-Soroca (1938), Vâprova și Dâșcova-Orhei (1939). În acest mod au luat amploare cercetările întreprinse de școala românească de sociologie în Basarabia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vasile Grosu. *Academicianul Ștefan Ciobanu*. Chișinău, 2010, p. 89.
2. P. Ștefănuță. *Din comorile satelor noastre*. – Cuvânt Moldovenesc. An. VI, N 38. Vineri, 11 septembrie 1931, p. 2.

3. P. Ștefănuță. *Mazili în zdrențe*. – Ziarul „Viața Basarabiei”. An. III. Nr. 598. Chișinău. Sîmbătă 1 decembrie 1934, p. 1.
4. P(etre) Ș(tefănuță). *Satul Cornova din jud. Orhei în film la București*. – Cuvântul Moldovenesc. An. VIII. Nr.2. Duminică 8 ianuarie 1933, p. 2.
5. D. Gusti. *Opere*, Vol. I. București. Editura Academiei, 1968, p. 330.
6. Ion Ungureanu. *Metoda monografică și tehnicile de lucru*. – Dimitrie Gusti: *Studii critice*. Coordonator: Henri H. Stahl. Editura științifică și enciclopedică. București, 1980, p. 137-138, 146.
7. Paul Petrescu. *Concepția monografică a profesorului Dimitrie Gusti*, p. 350.
8. Iordan Datcu. *Dicționarul etnologilor români*. Ediția a III-a, revăzută și mult adăugită. București. Editura Saeculum I. O. 2006, p. 284-286.
9. *Viața Basarabiei*. An. II, N 210, 29 iulie 1933, p. 1.
10. *Arhiva pentru Reforma și Știința Socială*. An. X. Nr. 1-4, 1933, p. 381-404.
11. Ovidiu Bădina. Cornova. *Un sat de mazili*. Texte identificate, stabilite, organizate, note, prefață și introducere de ... București, Editura Economică, p. 20-21.
12. *Din corespondența inedită a profesorului Petre V. Ștefănuță*. – Revista de etnologie, nr. 2. Chișinău, 1997, p. 142.